

Тетяна БОРТНІК

здобувач відділу новітньої історії

Інституту українознавства ім. І. Крип'якевича НАН України

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2889-2755>

e-mail: t.bortnik1976@gmail.com

УЧАСТЬ «СЕЛЯНСЬКОГО СОЮЗУ» У СТВОРЕННІ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСЬКО-РОБІТНИЧОГО СОЦІАЛІСТИЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ («СЕЛЬРОБ»)

Проаналізовано участь партії «Селянський союз» у створенні Українського селянсько-робітничого соціалістичного об'єднання («Сельроб»). Стверджено, що, починаючи зі середини 1920-х років, «сельсоюзники» поступово потрапили під вплив КПЗУ, зацікавленої у створенні легального політичного об'єднання, через яке офіційно можна було реалізовувати свої завдання. Констатовано, що до співпраці із західноукраїнськими комуністами середовище «Селянського союзу» спонукала політика польських правих партій, які проводили курс на асиміляцію непольських національностей у Другій Речі Посполитій за одночасної реалізації українізаторської політики в УСРР. Простежено хід переговорів між представниками «Сельсоюзу» та партією «Народна воля», які відбувалися за курування радянської сторони й завершилися злиттям у жовтні 1926 р. двох політсил в Українське селянсько-робітниче об'єднання «Сельроб». Зауважено, що такі процеси вплинули й на риторичку колишніх «сельсоюзників» щодо національно-демократичних сил, насамперед УНДО, які надалі розглядалися як сторони, із котрими за будь-яких умов була неможлива співпраця. Звернено увагу на протистояння представників «Сельробу» із членами УНДО за вплив у межах Української парламентської репрезентації, який завершився виходом вчорашніх «сельсоюзників» зі складу Українського клубу та створенням власного. Відзначено, що в той же час саме завдяки колишнім представникам «Селянського союзу» до програми «Сельробу» поряд із соціальними гаслами були українські національні вимоги. Зроблено висновок, що попри намагання вчорашніх членів «Сельсоюзу» та «Народної волі» зберегти єдність «Сельробу» вже восени 1927 р. у партії відбувся розкол, і більша частина «народовольців» створила власну партію «Сельроб-лівіяця», а основу збереженого «Сельробу» відтепер становили вихідці зі «Сельсоюзу» на чолі із С. Маківкою, С. Козицьким, А. Братунем та М. Чучмаєм.

Ключові слова: «Селянський союз», «Сельроб», створення, розкол, суспільно-політичне життя, Українська парламентська репрезентація.

Становлення в Україні демократичної багатопартійної системи в пострадянську добу спонукає дослідників до вивчення українського історичного досвіду партійного будівництва, його здобутків і прорахунків у контексті українського минуло-

го. Особливо це стало актуальним при дослідженні таких українських теренів, як Холмщина, Підляшшя, Волинь та Полісся, які після Першої світової війни й поразки Української революції увійшли до складу міжвоєнної Польщі. Початок 1920-х років став для цього краю часом, коли після тривалої «сплячки» в умовах Російської імперії, частиною якої ці території були впродовж «довгого XIX століття», розпочався бурхливий процес розвитку українського політичного руху, зміцнення національної свідомості волинян, холмщаків, поліщуків та підлящуків. Саме в цей час через делегування представників до польського парламенту українське населення одержало шанс відстоювати свої інтереси на політичному й державному рівні.

Піднята в межах статті проблематика вже частково розглянута. У публікаціях радянського часу насамперед висвітлено діяльність партій міжвоєнного періоду, які належали до лівого блоку, проте ці розвідки не позбавлені ідеологічних кліше. Йдеться, зокрема, про роботи Михайла Герасименка та Богдана Дудикевича¹, Івана Заболотного², Івана Васюти³, Галини Сизоненко⁴, Степана Макарчука⁵. Дещо меншим рівнем заідеологізованості відзначалися доробки польських авторів (періоду існування соцтабору): Станіслава Кжикалі (Stanisław Krzykała)⁶, Влодзімежа Менджецького (Włodzimierz Mędrzecki)⁷, Мірослави Папежинської-Турек (Mirosława Papierzyńska-Turek)⁸, Ришарда Тожецького (Ryszard Torzecki)⁹. Натомість вагомішими є роботи, присвячені діяльності українських партій різного ідеологічного спрямування, зокрема й лівого, що вийшли вже після 1991 р.: Ігоря Беґея¹⁰, Олега Власюка¹¹, Ярослава Цецика та Миколи Кучерепа¹²,

¹ Герасименко М., Дудикевич Б. Боротьба трудящих Західної України за возз'єднання з Радянською Україною (1921–1939 рр.). Київ, 1955. 224 с.

² Заболотний І. Нескорена Волинь: нарис історії революційного руху на Волині 1917–1939. Львів, 1964. 2013 с.

³ Васюта І. Формування робітничо-селянського союзу в революційній боротьбі на Західній Україні 1921–1939. Львів: Вища школа, 1988. 172 с.

⁴ Сизоненко Г. «Сельроб» у боротьбі за возз'єднання. Львів: Каменярь, 1971. 174 с.

⁵ Макарчук С. Етносоціальне розвиток і національні відносини на западноукраїнських землях в період імперіалізму. Львів: Вища школа, 1983. 255 с.

⁶ Krzykała S. Z dziejów KPP na Lubelszczyźnie (1918–1923). Lublin: Wyd-wo Lubelskie, 1961. 297 s.

⁷ Mędrzecki W. Województwo wołyńskie 1921–1939. Elementy przemian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych. Wrocław: Wyd-wo Ossolineum, 1988. 202 s.

⁸ Papierzyńska-Turek M. Sprawa ukraińska w Drugiej Rzeczypospolitej 1922–1926. Kraków: Wyd-wo Literackie, 1979. 390 s.

⁹ Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929. Kraków: Wyd-wo Literackie, 1989. 468 s.

¹⁰ Беґей І. Українська лівиця Галичини: теорія і практика (кінець XIX – перша третина XX ст.). Київ: УБС НБУ, 2015. 374 с.

¹¹ Власюк О. Діяльність українського соціалістичного об'єднання «Селянський союз» у 1924–1930 рр. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія». Історичні науки*. Острог, 2011. Вип. 17. С. 149–162.

¹² Кучерепа М., Цецик Я. Українські національні партії на Волині (1921–1939 роки): у 2-х ч. Луцьк, 2011. Ч. 1. 304 с.; Там само. Ч. 2. Документи і матеріали. 292 с.

Григорія Купріяновича¹³, Юрія Перги¹⁴, Маріанни Пиріг¹⁵, Ігоря Соляра¹⁶, Мірослава Шуміла (Miroslaw Szumiło)¹⁷. Однак, незважаючи на велику кількість публікацій про діяльність українського політикуму, як правого, так і лівого спрямування, досі немає сучасної комплексної роботи, присвяченої діяльності українських діячів, які входили до українського соціалістичного об'єднання «Селянський союз», зокрема і їх участі у створенні Українського селянсько-робітничого соціалістичного об'єднання («Сельроб»). Аналіз саме цього аспекту на основі опрацювання наявного джерельного й історіографічного матеріалу і є метою статті.

В умовах внутрішньополітичного напруження у Другій Речі Посполитій, коли польські праві партії (націонал-демократи та їхні союзники) наполегливо проводили свій курс на асиміляцію непольських національностей, «Сельсоюз» із кінця 1925 р. щораз більше уваги почав звертати на підрадянську Україну, розглядаючи її як Українську державу в межах СРСР, тим паче на тлі тамтешньої реалізації політики українізації суспільного й культурного життя. Зрештою, «Сельсоюз» поступово приблизно з початку 1926 р. перейшов на платформу Комуністичної партії Західної України (КПЗУ)¹⁸.

Такий факт пояснювався й тим, що КПЗУ й у середині 1920-х років продовжувала перебувати у Другій Речі Посполитій на нелегальному становищі, а тому після заборони 1923 р. діяльності Української соціал-демократичної партії (УСДП), через яку західноукраїнські комуністи намагалися здійснювати власну політику в легальній площині, це середовище звернуло особливо увагу на «Сельсоюз», що мав розгалужену мережу на Холмщині, Підляшші, Волині та Поліссі¹⁹. Проте однієї партії, тобто «Сельсоюзу», до того ж регіональної, для КПЗУ виявилось недостатньо. КПЗУ планувала створити селянську організацію, яка б охопила діяльністю й інший регіон Західної України – Східну Галичину. У зв'язку з цим ще в листопаді 1925 р. у Варшаві її представники Михайло Теслюк і Пантелеймон Крайківський зустрілися з діячами «Сельсоюзу» Степаном Маківкою, Максимом Чучмаєм, Сергієм Козицьким, Андрієм Братунем та Павлом Васиньчуком, запропонувавши «Сельсоюзу»

¹³ Kuprianowicz G. Українське життя культурно-освітнє і економічне на Чехмсьзізніє і поїуднію-вум Подласіу в латєх 1918–1926. *Rocznik Chełmski*. Chełm, 1995. Т. 1. S. 171–210.

¹⁴ Перга Ю. Діяльність українського товариства доброчиноші «Рідна хата» 1919–1930 рр. *Часопис української історії*. 2014. Вип. 30. С. 95–100; Перга Ю. Суспільно-політичне життя українців Холмщини та Підляшшя 1918–1939 рр.: дис. ... канд. іст. 07.00.01 / Інститут історії України НАН України. Київ, 2016. 190 с.

¹⁵ Пиріг М. Становлення та організаційні принципи діяльності Українського селянсько-робітничого соціалістичного об'єднання (Сельроб) у 1926–1928 роках. *Мандрівець*. 2013. № 4. С. 31–37.

¹⁶ Соляр І. Консолідаційні процеси національно-державницьких сил Західної України (1923–1928). Львів, 2010. 150 с.

¹⁷ Szumiło M. Działalność Antoniego Wasyńczuka w ukraińskim ruchu narodowym na Ziemi Chełmskiej i Podlasiu w latach 1919–1922. *Rocznik Chełmski*. Chełm, 1999. Т. 5. S. 171–190; Szumiło M. Antoni Wasyńczuk 1885–1935. *Українські діячє народови і політєк*. Lublin: Wyd-wo UMCS, 2006. 147 s.; Szumiło M. Anton i Pawło Wasyńczukowie – ukraińscy działacze narodowi z Chełma. *Українці Холмщини і Підляшшя: історична доля, духовна і матеріальна культура впродовж віків: зб. наук. праць / упоряд. М. Кучєрепа*. Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2010. Т. 2. С. 56–64.

¹⁸ Torzecki R. Kwestia ukraińska w Polsce... S. 45.

¹⁹ Перга Ю. Суспільно-політичне життя... С. 90–91.

об'єднатися з галицькою партією «Народна воля», яка ще на початку 1920-х років установила контакти з радянськими представниками²⁰.

Переговори «Сельсоюзу» з «Народною волею» щодо можливого об'єднання відбувалися під контролем не лише і не так КПЗУ, як виконкому Комінтерну й уряду УСРР. Посередницьку роль під час комунікації між сторонами відіграв власне радник повноважного представництва СРСР у Варшаві Михайло Лебединець. Він декілька разів щомісяця впродовж 1925–1927 рр. інформував уповноваженого Народного комісаріату закордонних справ (НКЗС) СРСР в УСРР Олександра Шліхтера про політичну ситуацію у Західній Україні та перебіг об'єднавчих процесів у комуністичному таборі²¹.

Уже на початку 1926 р. із метою пришвидшення об'єднання з партією «Народна воля» було переобрано керівництво «Сельсоюзу» – президію Центрального комітету (ЦК). Головою останньої став М. Чучмай, його заступником – С. Маківка, секретарем – А. Братунь. Відтоді «Сельсоюз» остаточно перейшов на прорадянську позицію. Водночас у пресі «Сельсоюзу» розпочалася гостра полеміка з ліберально-демократичною центристською партією Західної України – УНДО та соціал-радикалами з УСРП (Української соціалістично-радикальної партії)²².

Натомість 7–11 липня 1926 р. відбулися наради М. Лебединця із представниками ЦК КПЗУ, «Сельсоюзу» та «Народної волі» у справі об'єднання двох останніх політсил. Саме під час цієї зустрічі представники обох партій погодили остаточно назву майбутньої об'єднаної партії – Українське селянсько-робітниче соціалістичне об'єднання. Крім цього, на нараді вирішили, що майбутній ЦК об'єднаної партії повинен складатися із 9-ти або 11-ти членів за паритетним принципом (по 3 або 4) та двох представників КПЗУ (по одному від кожної партії як її члени), а також передбачався від молоді. Цікаво, що якщо представники «Народної волі» відразу погодилися на входження до ЦК двох «замаскованих делегатів» від КПЗУ, то «сельсоюзники» спочатку остаточної відповіді не дали. Втім усе той же М. Лебединець, який найтісніше контактував із лідерами «Сельсоюзу», мав їх схилити до цього рішення, вважаючи його необхідною передумовою для злиття обох партій²³.

На голову ЦК майбутньої об'єднаної партії було вирішено висунути Степана Маківку зі «Сельсоюзу», його заступником – Кирила Вальницького з «Народної волі», секретарем передбачалося призначити одного із двох представників КПЗУ, а місцем стаціонарного осідку ЦК обрали Львів. Крім цього, визначено персональний склад об'єднаного ЦК: від «сельсоюзників» до нього мали увійти Степан Маківка, Максим Чучмай, Сергій Козицький (коли ЦК складатиметься з 9 осіб) та Андрій Братунь (коли з 11-ти), а з боку «народовольців» – Кирило Вальницький, Кузьма Пелехатий, Михайло Заяць (при ЦК із 9 осіб) та ще кандидат (для ЦК із 11 осіб) надалі розглядався.

Початково термін злиття партій попередньо встановлено на 25 серпня 1926 р. Утім, на думку М. Лебединця, цей процес потрібно було пришвидшити з огляду на

²⁰ Власюк О. Діяльність українського соціалістичного об'єднання... С. 158.

²¹ Соляр І. Радянське фільство у Західній Україні (1920-ті рр.). *Український історичний журнал*. 2009. № 1. С. 61.

²² Власюк О. Діяльність українського соціалістичного об'єднання... С. 159.

²³ Центральний державний архів громадських об'єднань України (далі – ЦДАГО України). Ф. 6. Оп. 1. Спр. 225. Арк. 14.

низку передусім технічних причин: наприкінці липня польський парламент перебував на канікулах, а відтак послы «Сельсоюзу» мали достатньо часу для політичної роботи у краї; подальше існування обох партій було небажаним, оскільки між ними зберігалися суперечності, які могли ще більше загостритися; помилки в діяльності фракції «Сельсоюзу» у сеймі спричиняли незадоволення з боку КПЗУ, а тому, з погляду комуністів, лише якомога швидше злиття «сельсоюзників» із «народовольцями» могло б позитивно вплинути на таку ситуацію. У зв'язку з цим М. Лебединець пропонував провести офіційне об'єднання двох партій 31 липня 1926 р. Утім через серйозні політичні розбіжності та недовіру на особистісному рівні між керівниками «Сельсоюзу» та «Народної волі» реалізація створення на їх основі нової партії таки була перенесена на осінь 1926 р.²⁴

Лише 12 вересня 1926 р. відбулося засідання ЦК партії «Народна воля» за участі представників ЦК «Селянського союзу» та КПЗУ, на якому сторони вкотре наголосили на доцільності злиття обох партій²⁵. За тиждень – 19 вересня 1926 р. – у Львові відбулося ще одне засідання ЦК партії «Народна воля» за участі 18 делегатів (зокрема М. Зайця, К. Пелехатого, К. Вальницького), на якому обговорили звіт президії ЦК про стан переговорів із представниками «Сельсоюзу» щодо консолідації сил²⁶. Процес об'єднання партій обговорювали й на наступних нарадах – 26 вересня у Гданську та, особливо, 3 жовтня у Варшаві (зокрема за участю депутатів сейму від «Сельсоюзу» – прихильників консолідації). Під час останньої зустрічі делегати наголосили, що мета створення нової партії – уникнення як помилок, допущених комуністичними послами в сеймі через принципову позицію, так і в діяльності на місцях²⁷. Врешті, на 10 жовтня 1926 р. призначили й новий з'їзд у Львові, який мав остаточно закінчити процес партійного об'єднання. Крім цього, для підготовки з'їзду було обрано комітет із 8-ми осіб. Від «Сельсоюзу» до нього ввійшли А. Братунь, С. Козицький, С. Маківка, М. Чучмай, а від «Народної волі» – К. Вальницький, М. Голінатий, К. Пелехатий та М. Заяць²⁸.

Зустріч у Львові розпочалася з того, що представники «Сельсоюзу» зібралися 10 жовтня о 10-й ранку в малому залі Львівського музичного товариства ім. Лисенка на з'їзд своєї партії. Тут вони ще раз обговорили питання про об'єднання. Після цього об 11-й «сельсоюзівці» перейшли до великого залу, де їх чекали делегати «Народної волі». Щодо точної кількості учасників форуму дані серед дослідників різняться. Г. Сизоненко у радянський час констатувала, що всього на спільний об'єднаний з'їзд прибуло 157 делегатів із 46 повітів Галичини, Волині, Полісся та Холмщини²⁹. М. Пиріг стверджує, що майже 100 осіб: близько 50 членів «Сельсоюзу» із Волині, Холмщини та Полісся та 50 членів партії «Народна воля» із Галичини³⁰. На думку Ю. Перги, на зустрічі були присутні 56 делегатів від «сельсоюзників» і 92 – від «на-

²⁴ Соляр І. Радіофіліство у Західній Україні (1920-ті рр.). С. 61–62.

²⁵ Сизоненко Г. «Сельроб» у боротьбі за возз'єднання. С. 45.

²⁶ Пиріг М. Становлення та організаційні принципи... С. 31.

²⁷ Державний архів Львівської області (далі – Держархів Львівської обл.). Ф. 121. Оп. 2. Спр. 112. Арк. 2–4.

²⁸ Сизоненко Г. «Сельроб» у боротьбі за возз'єднання. С. 46.

²⁹ Там само.

³⁰ Пиріг М. Становлення та організаційні принципи... С. 31.

родовольців». При цьому делегація «Сельсоюзу» мала 6 послів сейму (А. Братунь, П. Васиньчук, С. Козицький, С. Маківка, С. Назарчук, М. Чучмай), делегатів від 16-ти повітів Волинського, Поліського та Люблінського воєводств, а також від Бродівщини, тоді як до складу делегації «Народної волі» входили 76 делегатів зі Східної Галичини, 7 – з Волині, Холмщини, Полісся, 3 делегати представляли студентську молодь і 6 членів – ЦК партії «Народна воля»³¹. Якби там не було, з'їзд відкрив вступною промовою голова ЦК партії «Народна воля» К. Вальницький, який запропонував обрати президію форуму у складі М. Чучмая (голова), Г. Дмухара (заступник голови). С. Козицького та (ім'я не встановлене) Пархотюка (секретарі).

Після цього новообраний голова засідання М. Чучмай, з огляду на перманентну загрозу закриття у будь-який момент з'їзду поліцією, вирішив пропустити частину політичних доповідей та одразу перейти до організаційних питань – об'єднання партій, обрання тимчасового ЦК нового партійного утворення та прийняття спільної заяви.

За об'єднання двох політсил в Українське селянсько-робітниче соціалістичне об'єднання («Сельроб») проголосували всі делегати, крім «Володимирівської групи» «Селянського союзу» у кількості трьох осіб, на чолі з послом Сергієм Назаруком, двох представників від Холмщини та двох представників Бродівського повіту, а також утримався від голосування Павло Васиньчук. С. Назарук пояснив свою позицію переконанням, що в новій партії домінуватимуть у все ж таки робітничі, а не селянські елементи³². Вже тоді це стало першою ознакою непорозуміння усередині двох об'єднаних під примусом організацій і передвісником майбутнього розколу.

Тим часом з'їзд обрав і тимчасовий ЦК консолідованої партії, до якого ввійшли: С. Козицький, М. Чучмай, С. Маківка, К. Вальницький, М. Заяць, К. Пелехатий – із правом кооптування селянина та робітника від кожної партії і представника від спілки молоді, коли вона організаційно оформиться. Крім цього, доручив шойно створеному ЦК організувати розширений секретаріат ЦК, поставити перед ним завдання з розробки програми й статуту «Сельробу» та звернення до робітників і селян³³.

Після голосувань були зачитані заяви від обох партій. Повідомлення від імені «Сельсоюзу» оголосив М. Чучмай. У ньому стверджувалося, що об'єднання із «Народною волею» здійснюється з метою консолідації західноукраїнського соціалістичного руху. Від імені «Народної волі» виступив К. Вальницький, який наголосив на цілковитій готовності й бажанні своєї партії консолідувати сили в межах однієї партійної одиниці разом із «Селянським союзом»³⁴.

Зрештою, наприкінці з'їзду М. Чучмай зачитав і спільну відозву шойно посталою «Сельробу» до селян і робітників. У документі зазначено: «Наша об'єднана партія, партія сельробів, ставить собі за ціль боротись за соціалізм, за устрій працюючого люду, де була б соціальна, політична і національна рівність всіх людей ... Наша

³¹ Перга Ю. Еволюція діяльності комуністичної партії західної України на Холмщині та Підляшші в 1923–1926 рр. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка: Історія*. Київ, 2014. № 5. С. 43–44.

³² Держархів Львівської обл. Ф. 121. Оп. 2. Спр. 112. Арк. 6, 12.

³³ Тисяча років української суспільно-політичної думки: у 9-ти т. / голова ред. кол. Т. Гунчак. Київ, 2001. Т. 7. С. 159.

³⁴ Українська суспільно-політична думка в 20 столітті: документи і матеріали / упоряд.: Т. Гунчак, Р. Сольчаник. [Б. м.]: Сучасність, 1983. Т. 2. С. 170–171.

партія – селянсько-робітничка ... В єдності наша сила... Лише селянсько-робітничка солідарність принесе нове життя... для працюючих селян та робітників...»³⁵.

Після партійного з'їзду цього ж для відбулося перше організаційне засідання ЦК «Сельробу», а за 11 днів після створення партії, 21 жовтня 1926 р., – і друга зустріч, на якій було вирішено доручити «узгіднення програми “Сельробу” товаришам М. Чучмаю й К. Вальницькому», а організаційній комісії у складі М. Заяця, С. Козицького та П. Крайківського – підготувати партійний статут³⁶. Утім, якщо лише на четвертому засіданні ЦК від 26 листопада 1926 р. статутний документ «Сельробу» таки був затверджений, то проєкт програми вперше більш-менш предметно почали обговорювати лише на шостому, яке відбулося 12 січня 1927 р. Варто зауважити, що на той час до складу ЦК вже був уведений представник КПЗУ П. Крайківський, що теж не могло не вплинути своєрідно на перебіг дискусій навколо партійного програмного документа.

Під час засідання на пропозицію К. Пелехатого заслухано два проєкти програми. У першому, авторства М. Чучмая, звернено увагу як на програми «Сельсоюзу», так і «Народної волі», зокрема зазначено, що якщо у програмі «сельсоюзників» недостатньо оцінена роль робітничого класу, то в «народовольців» замало уваги приділено селянству як союзникові робітничого класу, а також національному питанню. У проєкті програми «Сельробу» М. Чучмай намагався виправити вказані недоліки. Однак після зачитання проєкту програми авторства К. Вальницького, за пропозицією самого ж М. Чучмая, члени ЦК одноголосно вирішили виробити єдиний, третій, текст, який, зрештою, і прийняли на восьмому засіданні ЦК 16 лютого 1927 р. За нього проголосувало 5 членів ЦК, 2 – були проти, 1 – утримався. Затверджений проєкт програми опублікували в газеті «Воля народу», а також видали разом зі статутом окремою брошурою. У 1928 р. із деякими несуттєвими змінами в тексті з'явилося й друге видання³⁷.

З подачі колишніх представників «Сельсоюзу» до програми «сельробівців» потрапила теза про те, що важливим для українських селян і робітників у Польщі було національне питання, яке в документі визначено як тісно пов'язане з тодішніми національно-визвольними та соціальними рухами. Попри те партія наголошувала, що бореться за «рівні права для всіх громадян, незалежно від статі, раси, народності і релігії, за повну свободу слова, совісті, друку, за свободу зборів і організацій, профспілок працюючих сіл і міст, за свободу страйків»³⁸.

У справі державотворення зазначено, що «Сельроб» виступає за виборність органів самоврядування, повну його незалежність від державної адміністрації, громадського повітового та крайового урядування; створення системи незалежних виборних народних судів і забезпечення безкоштовної юридичної допомоги; заміну постійної армії системою міліції³⁹.

Головними вимогами в економічному аспекті, подібно до програми «Сельсоюзу», були: усупільнення засобів виробництва, ліквідація поміщицького, державного та

³⁵ Українська суспільно-політична думка в 20 столітті... С. 170.

³⁶ Сизоненко Г. «Сельроб» у боротьбі за возз'єднання. С. 50.

³⁷ Там само. С. 51–52.

³⁸ Центральний державний історичний архів України, м. Львів (далі – ЦДАІЛ України). Ф. 351. Оп. 1. Спр. 1. Арк. 3.

³⁹ Там само. Арк. 2–3.

церковного землеволодіння та націоналізація фабрик, заводів, місць видобування корисних копалин, встановлення повного контролю над торгівлею та діяльністю банків. Оскільки партія у діяльності орієнтувалася передусім на селян як основу свого електорату, то особливий наголос зроблено на необхідності передачі без викупу та відшкодування земель, і розподіл їх між тими, хто на них безпосередньо працював, – «трудоим селянством і рільними робітниками». Крім цього, передбачалася націоналізація та перехід у власність народу всіх природних багатств. Спеціальну увагу у програмі приділяли звільненню селян, особливо малоземельних, та «робітників і трудової інтелігенції» від усяких надмірних і несправедливих повинностей, скасування податків на продукти першої необхідності й сільськогосподарські знаряддя, а також створення спеціальних комітетів на фабриках і заводах для контролю за продукцією⁴⁰. Так «Сельроб», як і «Сельсоюз» у програмі 1924 р., у партійних вимогах намагався поєднати національні гасла зі соціальними та висловлювався за загальнодемократичні принципи і свободи.

Однак ледь не з перших днів після появи «Сельробу» партія одразу зіткнулася із недостатнім фінансуванням навіть організаційних справ. Безпосередній куратор об'єднання М. Лебединець наполягав, що «ці кошти треба дати і то негайно, бо з організацією нової партії (секретаріати, помешкання, газета) стримуватися не можна, що підірвало б їхню роботу на самому початку і поставило б нас у неможливість нести за неї відповідальність»⁴¹. У зв'язку з цим просив у радянського уряду кошти в розмірі 1 500 дол. (щонайменше – 1 000 дол.) на місяць: по 300 – на випуск партійних газет «Наше життя» та «Воля народу», 600 – на роботу секретаріатів, 300 – на організацію праці ЦК та його секретаріату. Втім їх затримували, і вже 23 листопада 1926 р. М. Лебединець знову просив надіслати наступною поштою: «Не гублю надії, що хоч частину коштів одержу від вас може завтра з диппоштою, коли ж ні – не знаю, як і крутитись будемо»⁴².

Проте й надалі впродовж 1926–1927 рр. М. Лебединець був змушений констатувати, що через брак фінансування навіть генеральний секретаріат партії не міг отримати нормального приміщення для розгортання повноцінної роботи і був розміщений у редакції газети «Воля народу», яку як наслідок не лише не ліквідували, а в листопаді 1927 р. вирішили зробити головним партійним пресовим органом: «Дуже там тісно і невідносно; та нічого вдіяти не могли, бо грошей на найми помешкання я їм дати не можу, бо їх ще від вас не одержав. Це буде шкідливо одбиватися на роботі генсекретаріату, та іншого виходу не було. Товариші штурмують мене з грішми, я вас про це в кожному листі надокучаю, а “воз і нині там”»⁴³.

Особливо гостро брак фінансування відчувався при налагодженні результативної партійної роботи на місцях, оскільки для утворення навіть сільських комітетів були необхідні ресурси, не кажучи про витрати на передвиборну кампанію до органів місцевого самоврядування чи тим більше до польського парламенту. Як результат упродовж 1926–1928 рр. на адресу ЦК «Сельробу» регулярно надходила кореспонденція від місцевих членів партії з вимогами покрити їхні витрати та/чи борги, пов'язані з

⁴⁰ Там само. Арк. 4.

⁴¹ ЦДАГО України. Ф. 6. Оп. 1. Спр. 225. Арк. 27.

⁴² Там само. Арк. 65.

⁴³ Там само. Арк. 79–80.

організаційною роботою й утриманням місцевих партійних осередків і секретаріатів. Однак у відповідь керівництво «Сельробу» весь час наголошувало, що компенсуватиме лише витрати, які попередньо затверджував ЦК партії⁴⁴. Інші видатки мали фінансувати тільки місцеві фонди, яких зазвичай не вистачало на мінімальні витрати, тому ті секретаріати чи осередки, на які бракувало коштів, взагалі ліквідували⁴⁵.

Однак варто визнати, що попри численні труднощі, у низці місцевостей Західної України «Сельробу» таки вдалося розбудувати більш-менш розгалужену мережу місцевих партійних осередків: Золочівському повіті Тернопільського воєводства, Косівському повіті Станіславівського воєводства, Кременецькому та Луцькому повітах Волинського воєводства, Рудківському та Жовківському повітах Львівського воєводства, Дорогичинському повіті Поліського воєводства⁴⁶. Проте, незважаючи на певні здобутки, «Сельроб» не сприймали інші політичні сили, а тим більше польська влада, як суперника чи суттєву загрозу для державної стабільності. Зокрема, повітові управління поліції у звітах зазначали, що, враховуючи склад партії на місцях, а саме відсутність представників інтелігенції, її подальший розвиток не має шансів на успіх⁴⁷.

Не вдалося цілком використати «Сельробу» й «парламентський ресурс» у польських сеймі та сенаті першої каденції, хоча стартові позиції видавалися непоганими. Ще у грудні 1925 р., унаслідок незадоволення більшості членів Української парламентської репрезентації (УПР) у посиленні в її межах, особливо на рівні президії, впливів УНДО, яке до того ж опоненти з українського табору звинуватили в закулісних переговорах із польським урядом, на виборах нового керівного складу Українського клубу перемогу здобули тодішні «сельсоюзники» С. Козицький (став головою), М. Чучмай та С. Назарук (як заступники) і в такому статусі перебували на час входження до «Сельробу» (крім С. Назарука, який, як уже зазначено, відмовився консолідуватися із «Народною волею»)⁴⁸.

У зв'язку з цим у грудні 1926 р. ЦК новоствореного «Сельробу» ухвалив постанову, щоб послі й надалі утримали у своїх руках будь-якою ціною президію в Українському клубі, навіть якщо би для цього довелося вступити у блок із безпартійними проти урядовців на перевиборах президії. Якби такий варіант не вдався, передбачалося, що «сельробівці» повинні були би залишитися в УПР і провадити гостру опозиційну тактику проти майбутнього уннівського проводу, адже саме представники УНДО, швидше за все, замінили б колишніх «сельсоюзників» у президії⁴⁹.

Однак навіть такі мінімальні завдання у «Сельробі» повноцінно реалізувати не змогли. По-перше, в Українському сеймовому клубі президію й надалі очолював представник УНДО Сергій Хруцький, його заступниками були Борис Козубський (УНДО) й Андрій Братунь («Сельроб»). Така конфігурація не давала «Сельробу» можливості, попри чисельну перевагу та цілковите керівництво в УПР, перейняти фактичну вла-

⁴⁴ ЦДІАЛ України. Ф. 351. Оп. 1. Спр. 4. Арк. 4.

⁴⁵ Пиріг М. Становлення та організаційні принципи... С. 33–34.

⁴⁶ Там само. С. 35.

⁴⁷ Держархів Львівської обл. Ф. 121. Оп. 3. Спр. 70. Арк. 3.

⁴⁸ ЦДІАЛ України. Ф. 392. Оп. 1. Спр. 5. Арк. 57 зв.

⁴⁹ Соляр І. Радянофілство у Західній Україні (1920-ті рр.). С. 63; ЦДАГО України. Ф. 6. Оп. 1. Спр. 225. Арк. 80.

ду, яка й надалі належала націонал-демократам, оскільки посада очільника президії Українського клубу в сеймі давала можливість їхньому представникові нівелювати будь-яку реалізацію рішень делегатів-«сельробітців», впливати на відповідне відстоювання «українського питання» у стінах сейму та контактувати з іншими сеймовими клубами⁵⁰.

Зрештою, вже на початку 1927 р. на адресу очільників УПР посипалися звинувачення у бездіяльності та неефективності. Частина послів звернула увагу й на те, що після входження «Сельсоюзу» до «Сельробу» йшлося про фактично утворення нової фракції у клубі, а обрані до президії свого часу від «Сельсоюзу» С. Козицький і М. Чучмай як теперішні «сельробітці» не могли більше очолювати Український клуб⁵¹.

Опозиційно налаштовані українські послы та сенатори 2 березня 1927 р. запустили процес переобрання президії, а вже за тиждень, 9 березня, члени УПР проголосували за відставку її керівництва. У відповідь фракція «Сельробу» в повному складі вирішила не відвідувати пленуми Українського клубу, щоб унеможливити подальше обрання нового голови та заступників президії УПР. Тактику «Сельробу» підтримав С. Підгірський, який зазначав: «Клюб Український тільки те й робить, що займається виборами президії»⁵², та надіслав телеграму, у якій повідомив, що не буде відсутній на засіданні УПР 31 березня, коли мали розглядати питання її нового керівного складу. Втім вказані чинники не завадили українським послам цього дня таки обрати нову президію у складі С. Хруцького (голова), Б. Козубського та С. Назарука (заступники), яка проіснувала до закінчення роботи сейму й сенату першої каденції у листопаді 1927 р.⁵³ Фракція ж «Сельробу», попри попередні настанови ЦК, самоусунулася від активної роботи в межах УПР, а 9 вересня 1927 р. її представники від імені послів Степана Маківки, Максима Чучмая, Сергія Козицького, Андрія Братуня та сенатора Івана Пастернака звернулися до Українського клубу зі заявою про вихід із нього та створення натомість власного, і у відповідь 14 вересня 1927 р. їх із УПР було відраховано⁵⁴.

Водночас розпочалися відцентрові процеси і всередині самого «Сельробу». Однак попри намагання КПЗУ та ЦК «Сельробу» зробити все можливе, щоб партія продовжила фактичне існування, вже до осені 1927 р. суперечності стали неподоланними й 11 вересня 1927 р. члени ЦК К. Вальницький, М. Заяць і К. Пелехатий опублікували в позачерговому випуску газети «Воля народу» заяву про свій вихід із керівного складу «Сельробу» й одночасно оголосили про створення окремого об'єднання – «Сельроб-лівіці» (відтоді, власне, «Сельроб» інколи почали називати «Сельроб-правиця»). До них приєдналася більшість представників колишньої «Народної волі», звинувативши колег із партії – вихідців із «Сельсоюзу» – в «петлюрівстві», невиконанні програми і свідомому допущенні політичних помилок. 15 листопада 1927 р. відбулася конференція партійного активу «Сельробу», на якій дії «Сельроб-лівіці» засудили за «спроби порушити селянсько-робітничу єдність»⁵⁵. Відтак остаточно було закінчено перший етап в існуванні єдиного «сельробітського» об'єднання, який протривав лише трохи більше

⁵⁰ Papierzyńska-Turek M. Sprawa ukraińska w Drugiej Rzeczypospolitej 1922–1926. S. 279–280.

⁵¹ ЦДІАЛ України. Ф. 392. Оп. 1. Спр. 7. Арк. 4–7.

⁵² Там само. Арк. 9.

⁵³ Там само. Арк. 13 зв.–14.

⁵⁴ Там само. Арк. 21 зв.

⁵⁵ Українська суспільно-політична думка... Т. 2. С. 267–269.

року. Видається влучною у цьому контексті оцінка цього об'єднання одного з діячів КПЗУ (прізвище не встановлено), який відзначав: «... повстання “Сельроба” в тім організаційнім оформленні, як воно сталося, було передчасним та штучним твором... Передумов до такого об'єднання не було. Тому в дійсности це було не об'єднання, а механічна злука двох чужих і ріжних політичних груп»⁵⁶.

Отже, починаючи зі середини 1920-х років «сельсоюзники» поступово потрапили під вплив КПЗУ, зацікавленої у створенні легального політичного об'єднання, через яке офіційно можна було реалізовувати свої завдання. За курування радянської сторони та після тривалих переговорів у жовтні 1926 р. «Сельсоюз» об'єднався із партією «Народна воля» в Українське селянсько-робітничє соціалістичне об'єднання («Сельроб»), що вплинуло й на риторику колишніх «сельсоюзників» щодо національно-демократичних сил, насамперед УНДО, яке відтепер послідовно розглядалося як сила, з якою в жодному разі з ідейних міркувань неможливий союз, тим більше, що це був основний конкурент за вплив в УІР. Водночас саме з подачі вчорашніх представників «Селянського союзу» до програми «Сельробу» поряд із соціальними гаслами були додані й українські національні вимоги. Втім перманентні непорозуміння між групами – вихідцями з двох різних партій – не сприяли стабільності та єдності об'єднання, що особливо загострювалося постійними фінансовими труднощами. Як результат уже восени 1927 р. у партії відбувся розкол, і більша частина колишніх «народовольців» створила власну партію «Сельроб-лівіцію», а основу збереженого «Сельробу» відтепер становили вихідці зі «Сельсоюзу» на чолі із С. Маківкою, С. Козицьким, А. Братунем та М. Чучмаєм.

REFERENCES

- Behei, I. (2015). *Ukrainska livitysia Halychyny: teoriia i praktyka (kinets XIX – persha tretyna XX st)*. Kyiv: UBS NBU [in Ukrainian].
- Herasymenko, M., & Dudykevych, B. (1955). *Borotba trudiaschykh Zakhidnoi Ukrainy za voz'iednannia z Radianskoiu Ukrainoiu (1921–1939 rr.)*. Kyiv [in Ukrainian].
- Hunchak, T. (Ed.). (2001). *Tysiacha rokiv ukrainskoi suspilno-politychnoi dumky: U 9 t.* (Vol. 7). Kyiv [in Ukrainian].
- Hunchak, T., & Solchanyk, R. (Comps.). (1983). *Ukrainska suspilno-politychna dumka v XX stolitti. Dokumenty i materialy* (Vol. 2). [B.m.]: Suchasnist [in Ukrainian].
- Krzykała, S. (1961). *Z dziejów KPP na Lubelszczyźnie (1918–1923)*. Lublin: Wyd-wo Lubelskie [in Polish].
- Kucherepa, M., & Tsetsyk, Ya. (2011). *Ukrainski natsionalni partii na Wołyni (1921–1939 roky): u 2 chastyakh* (Pt. 1). Lutsk: Wołynskiy natsionalnyi universytet im. Lesi Ukrainky [in Ukrainian].
- Kucherepa, M., & Tsetsyk, Ya. (2011). *Ukrainski natsionalni partii na Wołyni (1921–1939 roky): u 2 chastyakh* (Pt. 2). Lutsk: Wołynskiy natsionalnyi universytet im. Lesi Ukrainky [in Ukrainian].
- Kuprianowicz, G. (1995). Українське життя культурально-освіатове і економічне на Чельмськєм і пєднювєм Подласіє в лєтах 1918–1926. *Rocznik Chelmski*, 1, 171–210 [in Polish].

⁵⁶ Львівська національна наукова бібліотека України імені В. Стефаніка. Відділ рукописів. О/Н – 1916. Арк. 1.

- Makarchuk, S. (1983). *Etnosotsyalnoe razvitie i natsyonalnyie otnosheniia na zapadnoukrainskikh zemliakh v period imperializma*. Lviv: Vyshcha shkola [in Russian].
- Mędrzecki, W. (1988). *Województwo wołyńskie 1921–1939. Elementy przemian cywilizacyjnych, społecznych i politycznych*. Wrocław: PAN Instytut Historii: Wydawnictwo Ossolineum [in Polish].
- Papierzyńska-Turek, M. (1979). *Sprawa ukraińska w Drugiej Rzeczypospolitej 1922–1926*. Kraków: Wydaw. Literackie [in Polish].
- Perha, Yu. (2014). Diialnist ukrainskoho tovarystva dobrochynoshchi «Ridna khata» 1919–1930 rr. *Chasopys ukrainskoi istorii*, 30, 95–100 [in Ukrainian].
- Perha, Yu. (2014). Evoliutsiia diialnosti komunistychnoi partii zakhidnoi Ukrainy na Kholmshchyni ta Pidliashshi v 1923–1926 rr. *Visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu imeni Tarasa Shevchenka: Istoriiia*, 5, 43–44 [in Ukrainian].
- Perha, Yu. (2016). *Suspilno-politychne zhyttia ukrainsiv Kholmshchyny ta Pidliashshia 1918–1939 rr.* [Socio-political life of Ukrainians in Kholm and Pidliashshia in 1918–1939] (*Candidate's Thesis*). Kyiv [in Ukrainian].
- Pyrih, M. (2013). Stanovlennia ta orhanizatsijni pryntsypy diialnosti Ukrainskoho seliansko-robitnychoho sotsialistychnoho obiednannia (Selrob) u 1926–1928 rokakh. *Mandrivets*, 4, 31–37 [in Ukrainian].
- Soliar, I. (2009). Radianofilstvo u Zakhidnii Ukraini (1920-ti rr.). *Ukrainskyi istorychnyi zhurnal*, 1, 55–67 [in Ukrainian].
- Soliar, I. (2010). *Konsolidatsiini protsesy natsionalno-derzhavnytskykh syl Zakhidnoi Ukrainy (1923–1928)*. Lviv: Instytut ukrainoznavstva im. I. Krypiakevycha NAN Ukrainy [in Ukrainian].
- Syzonenko, H. (1971). *Sel-rob u borotbi za vozziednannia*. Lviv: Kameniar [in Ukrainian].
- Szumiło, M. (1999). Działalność Antoniego Wasyńczuka w ukraińskim ruchu narodowym na Ziemi Chełmskiej i Podlasiu w latach 1919–1922. *Rocznik Chełmski*, 5, 171–190 [in Polish].
- Szumiło, M. (2006). *Antoni Wasyńczuk 1885–1935. Ukraiński działacz narodowy i polityk*. Lublin: Wydawnictwo UMCS [in Polish].
- Szumiło, M. (2010). Anton i Pawło Wasyńczykowie – ukraińscy działacze narodowi z Chełma. *Ukrainsi Kholmshchyny i Pidliashshia: istorychna dolia, dukhovna i materialna kultura vprodovzh vikiv: zb. nauk. prats*, 2, 56–64 [in Polish].
- Torzecki, R. (1989). *Kwestia ukraińska w Polsce w latach 1923–1929*. Kraków: Wyd-wo Literackie [in Polish].
- Vasiuta, I. (1988). *Formuvannia robitnycho-selianskoho soiuzu v revoliutsiinii borotbi na Zakhidnii Ukraini 1921–1939*. Lviv: Vydavnytstvo pry Lvivskomu derzhavnomu universyteti vydavnychoho obiednannia «Vyshcha shkola» [in Ukrainian].
- Vlasiuk, O. (2011). Diialnist ukrainskoho sotsialistychnoho obiednannia «Selianskyi soiuz» u 1924–1930 rr. *Naukovi zapysky Natsionalnoho universytetu «Ostrozka akademiia. Istorychni nauky*, 17, 149–162 [in Ukrainian].
- Zabolotnyi, I. (1964) *Neskorena Volyn: Narysy istorii revoliutsiinoho rukhu na Volyni. 1917–1939*. Lviv [in Ukrainian].

Tetiana BORTNIK

*Applicant at the Department of Contemporary History of the
I. Krypiakevych Institute of Ukrainian Studies of the
National Academy of Sciences of Ukraine
ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-2889-2755>
e-mail: t.bortnik1976@gmail.com*

PARTICIPATION OF THE «PEASANTS' UNION» («SELIANSKYI SOIUZ») IN THE CREATION OF THE UKRAINIAN PEASANTS' AND WORKERS' SOCIALIST UNION («SELROB»)

The participation of the «Peasants' Union» («Selianskyi soiuз») party in the creation of the Ukrainian Peasants' and Workers' Socialist Union («Selrob») is analyzed. It is claimed that from the mid-1920^s, members of the «Peasants' Union» gradually came under the influence of the Communist Party of Western Ukraine, which was interested in creating a legal political union through which it could officially carry out its tasks. On the other hand, the environment of the «Peasants' Union» was prompted to cooperate with the Western Ukrainian Communists by the policy of the Polish right-wing parties (National Democrats and their allies), which persistently pursued assimilation of non-Polish nationalities in the Second Polish Republic. Under Soviet rule and after lengthy negotiations in October 1926, the Selsoiuz merged with the «Narodna Volia» party into the Ukrainian Peasants' and Workers' Socialist Union («Selrob»), which also influenced the rhetoric of the former «Selsoiuz» members about nationalist-democratic forces, primarily UNDO. The latter was henceforth consistently regarded as a force with which no union was possible for ideological reasons, especially since it was the main competitor for influence in the Ukrainian Parliamentary Representation. As a result, in September 1927, former members of the «Selsoiuz» from «Selrob» applied to the Ukrainian Club to resign and instead set up their own one. At the same time, at the request of yesterday's representatives of the «Peasants' Union», Ukrainian national requirements were included in the «Selrob» program along with social slogans. However, permanent misunderstandings between groups from two different parties did not contribute to the stability and unity of the union, which was especially exacerbated by ongoing financial difficulties. As a result, in the autumn of 1927 the party split, and most of the former «Narodna Volia» members created their own party «Selrob-left», and the basis of the preserved «Selrob» now formed natives of «Selsoiuz» led by S. Makivka, S. Kozytskyi, A. Bratun and M. Chuchmai.

Keywords: «Selianskyi soiuз», «Selrob», creation, split, socio-political life, Ukrainian Parliamentary Representation.